HE 14/2023 vp
Oikeusministeriön vastaus 25.10.2023

Valiokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä täsmennystä siitä, mitkä ovat perustelut sille, että lääkehoidossa tulisi saada hallintopäätös myös tilanteissa, joissa lääkehoidosta vallitsee yhteisymmärrys, ja onko hallintopäätös tällöin välttämätön vai voisiko tämän edellytyksen poistaa.

Oikeusministeriö vastaa sosiaali- ja terveysvaliokunnalle kunnioittavasti seuraavaa:

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Oikeus saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Perustuslaissa turvattu oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva valituskelpoinen päätös koskee lähtökohtaisesti kaikkia oikeuksia ja velvollisuuksia koskevia päätöksiä, eikä vaikutusta ole esimerkiksi sillä, miten päätöksenteon kohteena oleva henkilö (tässä yhteydessä potilas) itse suhtautuu päätökseen ja sen lopputulokseen tai onko lopputulos hänelle myönteinen vai kielteinen. Muutoksenhakuintressi eli oikeussuojan tarve (ja tässä yhteydessä lääkehoidon oikeudellisten perusteiden arviointi ja siten lääkehoitoa koskevan päätöksen lainmukaisuus), on siten lähtökohtaisesti tuomioistuimen muutoksenhaun yhteydessä arvioima asia.

Esimerkiksi lausunnossaan PeVL 10/2012 vp totesi että ”biopankkirekisteriin merkitsemistä koskeva sääntely kohdistuu olennaisella tavalla perusoikeutena turvattuihin elinkeinovapauteen ja tieteen vapauteen sekä välillisesti myös henkilötietojen suojaan, joten lakiehdotuksen mahdollistama poikkeus oikeuteen saada perusteltu päätös ei ole valiokunnan mielestä asianmukainen siinäkään tapauksessa, että päätös olisi ilmoittajan kannalta myönteinen. Tämän vuoksi tavallisen lain säätämisjärjestyksen käyttämisen edellytyksenä on sääntelyn muuttaminen niin, että myös rekisteriin merkitsemisestä annetaan viranomaisen päätös” (PeVL 10/2012 vp s. 5–6).

Perustuslakivaliokunnan vakiintuneen käytännön mukaan perusoikeutena turvattuun oikeuteen saada perusteltu päätös voidaan tehdä vähäisiä poikkeuksia, kunhan poikkeukset eivät muuta oikeuden asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäistapauksessa vaaranna yksilön oikeusturvaa (esim. PeVL 40/2010 vp, PeVL 12/2002 vp, PeVL 5/2006 vp, PeVL 10/2006 vp).

Vaikka esityksessä ehdotetaankin laajennettavaksi valituskelpoisen hallintopäätöksen antaminen tahdosta riippumattomassa hoidossa annettavan lääkehoidon oikeudellisista perusteista, rajattaisiin samalla perustuslain 21 §:n mukaista oikeutta saada perusteltu valituskelpoinen päätös kolmeen tilanteeseen. Esityksessä ehdotetaan, että tahdosta riippumattomassa psykiatrisessa hoidossa, tarkkailussa tai tutkimuksessa olevan potilaan psyykkisen sairauden lääkehoidosta olisi annettava valituskelpoinen hallintopäätös ainoastaan tilanteissa, joissa 1) potilas vastustaa lääkehoitoa, 2) hänen tahdostaan ei saada selvyyttä taikka 3) muutoin potilaan pyynnöstä.

Mikäli tämä viimeisin edellytys valituskelpoisen hallintopäätöksen antamiselle poistettaisiin, merkitsisi tämä perustuslain 21 §:ssä säädetyn oikeuden saada perusteltu valituskelpoinen päätös rajaamista ainoastaan tilanteisiin, joissa potilas vastustaa lääkehoitoa tai hänen tahdostaan ei saada selvyyttä. Oikeusministeriö yhtyy tulkintaan, jonka mukaan säännöksen kohta ”taikka muutoin potilaan pyynnöstä” voisi kattaa siten hallintopäätöksen saamisen myös tilanteissa, joissa lääkehoidosta on potilaan kanssa yhteisymmärrys. Kuten todettua, perustuslaissa turvattu oikeus saada perusteltu päätös ja hakea siihen muutosta eivät lähtökohtaisesti kuitenkaan riipu siitä, miten asianosainen itse suhtautuu päätökseen. Tässä yhteydessä

hallintopäätöksen lainmukaisuudessa arvioitavana on annettavan lääkehoidon oikeudelliset perusteet. Mikäli valituskelpoisen hallintopäätöksen saamista rajattaisiin vielä entisestään, olisi tällöin oikeusministeriön arvion mukaan tarpeen arvioida se, ettei yksittäistapauksessa yksilön oikeusturva vaarannu. Toisin sanoen, tulisi arvioida, onko potilaan oikeusturvan kannalta riittävää, että ainoastaan jos hän vastustaa tai jos hänen tahdosta ei saada selvyyttä, potilas saa valituskelpoisen päätöksen, vaikka tämä potilaan oma suhtautuminen ei vaikuta lääkehoidon oikeudellisten perusteiden arviointiin.

Oikeusministeriö toteaa jo sosiaali- ja terveysvaliokunnalle asiassa antamassaan lausunnossaankin esitetysti, että käsillä olevassa sääntelyssä on kyse poikkeuksellisesta kontekstista, sillä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden ja toimenpiteiden katsotaan kuuluvan usein tosiasiallisen hallintotoiminnan alaan. On tämä tausta vasten sinänsä ymmärrettävää, että hallintopäätöstä ei katsottaisi välttämättä perustelluksi edellyttää, jos lääkehoito voidaan toteuttaa potilaslain yleisten periaatteiden mukaan yhteisymmärryksessä potilaan kanssa. Perustuslain 21 §:n oikeusturvanäkökulmasta asiaa tulisi kuitenkin tarkastella siitä näkökulmasta, ettei potilaan oma suhtautuminen häntä koskevaan päätökseen vaikuta muutoksenhakuintressiin.

Lopuksi oikeusministeriö tuo esiin käytännön näkökulman. Mikäli kohta poistettaisiin, saattaisi oikeusministeriön käsityksen mukaan käydä niin, että potilas joutuisi periaatteen vuoksi vastustamaan ja olemaan eri mieltä lääkehoidosta saadakseen päätöksen.

Oikeusministeriö voi tarvittaessa toimittaa lausunnon myös erillisenä liiteasiakirjana, mikäli tarpeen sekä vastaa mielellään myös lisäkysymyksiin.

Kunnioittavasti

Valpuri Tarkka

Erityisasiantuntija
Oikeusministeriö